

VII. TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ

Mahmut C. CUHRUK
Anayasa Mahkemesi
Başkanvekili

Sayın Başkan,

Aziz Meslektaşlarım,

Sizleri en içten saygılarımla selâmlıyor, Anayasaya uygunluk denetiminin kısa bir tarihçesi ile konuya girmek istiyorum.

İdare edenlerin keyfi davranışlarını önleme düşünce ve uğraşısı 18. yüzyılın ikinci yarısında başlamış, Fransız İhtilaliyle yayılmış ve güçlenmiştir.

Devletin yönetim biçimini, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini belirleyen ilke ve esasları, yazılı belgelere dayandırma amacını güden ve öğretide anayasacılık hareketleri olarak adlandırılan çabalar 19. yüzyıldan itibaren semeresini vermiş, bir kaç istisna dışında tüm ülkeler yazılı anayasalara sahip olmuşlardır.

Büyük Fransız İhtilali sonucu özellikle, Batı Avrupada mutlak hükümdarların yerlerini demokratik halk idarelerine bıraktığı devirlerde, vatandaşlar kendi hak ve özgürlüklerinin en büyük güvencesini, bizzat seçip gönderdikleri temsilcilerden oluşan meclislerce çıkarılan kanunlarda buluyor, kendilerini temsil eden meclislerin anayasaya aykırı bir davranış içerisine girebileceklerine pek ihtimal vermiyorlardı.

Anayasanın üstünlüğü ve kanunların anayasaya uygunluğu ilkesinin kabul edilmiş olmasının, kişi hak ve özgürlüklerinin korunmasında yeterli olamayacağı zamanla çabuk anlaşılmış, yasama organının yaptığı kanunların, anayasaya aykırı olması hallerinde, onları durduracak bir kuvvetin aranılması zorunluğu ile karşılaşılıştı.

Pozitif hukuk kuralları arasında, bunları çıkaran organların devlet bünyesi içerisindeki yeri ve önemi bakımından bir hiyerarşinin bulunduğu düzende, alt kademede yer alan bir kuralın bir üst kademe-dekine uygun olması, kanunların da kendinden üst kademede bulunan anayasalara uygun olmasını ve bu uygunluğu denetleyecek bir meka-

nizmanın kurulmasını gerektirmiş, anayasaların üstünlüğü ilkesi de ancak, bu yolla bir anlam ifade eder hale gelmiştir.

Kanunların anayasaya uygunluğunun sağlanması için önceleri başvurulan denetim yolları hep siyasal nitelikte olmuştur. Bu görüşü savunanlar; kanunları millet egemenliğini kullanan yasama organı yapar, böyle bir organın yaptığı işlemin denetimi de olsa olsa siyasal ve temsilî nitelik taşıyan bir organca yapılmalıdır. Bu yetkiyi yargı organına tanımak güçler ayrılığı ilkesine aykırı olduğu gibi, yasama organının itibarını ve giderek kanunların otoritesini zedeler, diyorlardı.

Amerika Birleşik Devletleri bir yana bırakılırsa, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Avrupa dünyasında genellikle, bir kanunun anayasaya uygun ya da aykırı olduğu hususunu takdirin sadece kanun koyucunun sağ duyusuna bırakılması gerektiği düşüncesi paylaşılıyordu. Bu görüşlere karşın zamanla, anayasalarda kanunların anayasaya uygunluğunun sağlanmasını temin için kimi önlemlerin getirildiği görülmektedir.

Anayasalarla getirilmiş denetim önlemlerinden başlıcalarını, anayasaya riayet yemini, çift meclis sistemi, kanunların referanduma sunulması, bazı ülkelerde olduğu gibi yasama meclisi komisyonlarının kendilerine yollanan kanun tasarısı ve tekliflerini önce anayasaya uygunluk bakımından incelemelerini ve anayasaya aykırı önerilerin meclis başkanları tarafından oya konulmamasını öngören esaslar, devlet başkanlarının, tekrar görüşülmek üzere iade veya veto yetkileri gibi hususlar oluşturmaktadır.

Anayasaya aykırı yasaların çıkarılmasının önlenmesinde, bütün esaslarıyla demokratik bir rejimin varlığı, hür basın denetimi, halkın anayasaya ve hukuka bağlılık bilinci ve toplumda örgütlenmiş güçlerin tepkileri de etkili olmuş ve olmaktadır.

Siyasal nitelikli denetim yapmak üzere kurulması düşünülen parlamento dışı ilk kuruluş Fransız İhtilalinden sonra Rahip Siéyès'in kurulmasını istediği ve fakat Napolyon tarafından kabul edilmeyen «Anayasa Jürisi»sidir. Siéyès bu düşüncesini daha sonra yine Napolyon döneminde hazırlanmasına memur edildiği VIII. yıl Anayasasında «Koruyucu Senato» adı ile realize etme fırsatını bulmuştur. Bu kuruluş 1946 Anayasasında öngörülen «Anayasa Komitesi» ve 1958 Anayasasında yer alan «Anayasa Konseyi» gibi kuruluşlara ilham kaynağı olmuştur.

Siyasal diyebileceğimiz tüm bu denetim yöntemlerinin yeterli olmadığını tarihi olaylar doğrulamıştır. Diğer taraftan siyasi hayatın si-

yasal partiler eliyle kanalize edilmeye başlandığı devirlerden itibaren, meclis üyeleri parti disiplini mülahazaları ile tarafsız çalışma olanaklarını ve anayasalarla getirilmiş önlemler de zaten pek az olan etkilerini büsbütün yitirmişler, bu nedenle de siyasal denetim yerini, giderek etkisi kesin olan yargısal denetime bırakmaya başlamıştır.

Avrupa dünyasında Rahip Siéyès'in düşündüğü «Koruyucu senato» fikrinin Fransa'da realize edildiği tarihlerde, Amerika Birleşik Devletleri anayasasında öngörülmemiş olmasına rağmen Federal Yüksek Mahkeme 1803 tarihinde Marbury Versus-Madison davası nedeniyle kanunların anayasaya uygunluğunun def'i yoluyla denetlenebileceğini içtihat etmişti.

Federal Yüksek Mahkeme Başkanı John Marshall bu kararı;

— Her hukuk kuralı kendinden üstün olan hukuk kuralı karşısında gücünü kaybeder.

— Anayasa, kanunlardan üstün bir hukuk kuralıdır.

— Şu halde, kanunlar anayasa karşısında güçlerini kaybeder, anayasa-kanun çatışmasında hâkim, kanuna göre değil anayasaya göre davayı karara bağlamalıdır.

şeklinde bir tasarıya dayandırmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde nerede ise iki yüzyıllık bir uygulama rağmen, Avrupada yargısal denetim için 20. yüzyılın ilk yarısına kadar beklemek gerekti. Birinci Dünya Savaşının ardından bu usul 1920'lerde Avusturya ve Çekoslavakya'da 1930'lerde da İspanya'da Amerika Birleşik Devletleri'nden farklı biçimde yer aldı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, insan hak ve hürriyetlerinin önemle korunması gerektiği bilinciyle, söz konusu denetim Batı Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmaya başladı. Günümüzde kanunların anayasaya uygunluğunun yargı denetimi yoluyla sağlanması çok ağır basan bir eğilim durumundadır. Bazı devletler bu yetkiyi bütün mahkemelere tanıdığı halde, bazıları sadece yüksek yargı organına tanımışlardır. Bugün Federal Almanya, İtalya, Avusturya, İspanya, Portekiz, Yugoslavya, Türkiye sadece bu tür bir denetimle meşgul müstakil anayasa mahkemelerine sahip bulunmaktadır.

ÜLKEMİZDEKİ GELİŞİM :

Yazılı ilk Türk Anayasası 1876 tarihli «Kanuni Esasi»dir. Kanuni Esas, sert bir anayasa niteliğindeydi ve anayasaya uygunluk deneti-

mi bakımından da siyasal denetime yer vermiş bulunuyordu. Kanunî Esasi'nin 64. maddesinde bu yön «Heyeti Ayan, Heyeti Mebusan'dan verilen kavanin layihalarını tetkik ile... Kanuni Esasi ahkâmına ... hâlâ verir bir şey görür ise mütalâasının ilavesi ile ya katiyen red ve yahut tadil ve tashih olunmak üzere Heyeti Mebusana iade eder...» şeklinde açıklanıyordu.

1921 Anayasası, kanunların anayasaya uygun olması gerektiği yolunda hiç bir hüküm içermiyordu.

1924 Anayasası da sert anayasa sistemini benimsemişti. 102. maddesinde, «Teşkilâtı Esasiye Kanununun hiç bir maddesi hiç bir sebep ve bahaneyle ihmal veya tatil olunamaz, hiç bir kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununa münafi olamaz.» deniliyordu. Ayrıca kanunların anayasaya uygunluğunun mahkemelerce denetlenip denetlenemeyeceği hususunda da her hangi bir hükme yer verilmiş değildi, buna rağmen Danıştay 5. Dairesi 15.11.1950 tarihli kararında, «Mahkemeler kanunların anayasaya aykırılığını tesbite matuf davaları tetkike selâhiyetli bulunmamakla beraber, kendilerine arz edilen bir itilaf sonunda vaki anayasaya aykırılık def'ini incelemeye ve bunu müşahade ettikleri takdirde, Teşkilâtı Esasiye Kanununa münafi kanunu tatbikten intinaa mezun ve hatta mecburdurlar» derken; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 3.12.1956 tarihli kararında, «mahkemelerin bu hususta görevli olduklarını belirten bir kanun bulunmadığına göre Millî Hakimiyeti Temsil etmekte olan meclisin çıkardığı kanunların anayasaya muhalefetinin tetkiki hakkının mahkemelere ait olduğu görüşü kabule şayan görülmemiştir» diye tam aksi bir sonuca varmış bulunuyordu. Bu durum 1961 Anayasası ile anayasa mahkemesinin kuruluşuna kadar devam etti.

1950 - 1960'lı yıllarda çok partili demokratik yaşamın düzenli işlememesi nedenleri arasında bir Anayasa Mahkemesinin eksikliğine öylesine inanılmıştı ki, 1961 Anayasası yapılırken getirilmesi gereken ilk kurumlardan birinin Anayasa Mahkemesi olması lazım geldiğinde hemen herkes birleşmişti.

1961 Anayasası ile kurulmuş bulunan Anayasa Mahkemesi ile yasa organının kimi tasarrufları anayasaya uygunluk denetimine tabi kılınmıştır.

ANAYASA MAHKEMESİNİN KURULUŞU :

Anayasa Mahkemesi, kuruluş esaslarını belirleyen Anayasa ve kuruluş yasası hükümlerine göre 11 asıl ve 4 yedek üyeden oluşmaktadır.

Mahkemenin üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Cumhurbaşkanı bunlardan 8 asıl ve 3 yedek üyeyi Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Sayıştay ve Yükseköğretim Kurulunun kontenjanlarına göre yetkili kurullarca her boş yer için gösterilen üçer aday arasından, birini, üç asıl bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından doğrudan seçmektedir.

Seçilebilmek için, 40 yaşını bitirmiş 65 yaşını doldurmamış, yükseköğrenim görmüş ve kamu hizmetlerinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya yükseköğretim kurumlarında en az onbeş yıl yükseköğretim üyeliği ya da mesleğinde avukat olarak fiilen onbeş yıl çalışmış olmak ve hâkimlik mesleğine alınmasına engel hali bulunmamak şarttır.

Anayasa Mahkemesi değişik yerlerden ve farklı formasyonlara sahip kimseler arasından oldukça dengeli sayılabilecek bir oran gözetilerek seçilen üyeleriyle karma bir mahkeme niteliğindedir. Kurulda böyle bir sistemin benimsenmiş olmasında, belirli bir etkilenmenin önlenmesinin amaçlandığında kuşku yoktur.

Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir başkan ve bir başkanvekili seçer, bu görevlere tekrar seçilmek caizdir.

Anayasa Mahkemesi, başkan ve on asıl üye ile toplanır. Asıl üyelerden mazereti olanların yeri, kıdem esasına göre yedek üyelerle tamamlanır. Mahkeme her türlü yargısal faaliyetini bir kurul halinde yerine getirir ve kararlarını salt çoğunlukla alır. Ancak; anayasa değişikliklerini biçim yönünden denetlemeye yetkili olan Mahkemenin bu noktadaki karar nisabı üçte iki çoğunluktur.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinden inceler, Mahkemenin müzakereleri gizlidir, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri çağırarak onlardan dilediği hususlarda izahat vermelerini isteyebilir.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin resmî ya da özel herhangi bir görev almaları yasaklanmıştır.

ANAYASA MAHKEMESİNİN GÖREVLERİ :

1961 Anayasasının hukuk düzeninde anayasayı korumakla görevli kıldığı Anayasa Mahkemesinin işlevinde 1982 Anayasası ile önemli bir değişiklik olduğu söylenemez. 1982 Anayasasının 148. ve 2949 sayılı Kuruluş Yasası'nın 18. maddesine göre Anayasa Mahkemesinin görevleri;

1) Kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davalarına bakmak, (Anayasa Md. 148)

2) Anayasa değişikliklerini, açılan dava üzerine sadece şekil bakımından denetlemek, (Anayasa Md. 148)

3) Görülmekte olan bir davada uygulanacak kanun ya da kanun hükmünde kararname hükümlerinin Anayasaya aykırılığının taraflarca ileri sürülmesi veya mahkemece bu nitelikte görülmesi hallerinde açılan İtiraz davalarını karara bağlamak, (Anayasa Md. 152)

4) Yüce Divan sıfatıyla, cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, başkan ve üyelerini, başsavcılarını, cumhuriyet başsavcı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılamak, (Anayasa Md. 148/3).

5) Siyasi partilerin mail denetimini yapmak, (Anayasa Md. 69/4)

6) Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak, (Anayasa Md. 69/6)

7) Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ve üyeliklerinin düşmesine ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi kararlarının iptali istemlerini karara bağlamak, (Anayasa Md. 85)

8) Kendi üyeleri arasından Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanını seçmektir (Anayasa Md. 158).

1982 Anayasası uyarınca Mahkemenin denetimi dışında bırakılan işler ise;

1) Milletlerarası anlaşmalar, (Anayasa Md. 90/5)

2) Olağanüstü hallerle, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararname, (Anayasa Md. 148)

3) Anayasa'nın 174. maddesinde yer alan inkılâp kanunları,

4) 12 Eylül 1980 tarihi ile ilk genel seçimler sonucu toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanının oluşturduğu 7 Ocak 1983 tarihleri arasında çıkarılmış bulunan kanunlar, kanun hükmünde kararname ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınmış olan kararlar ve yapılmış tasarruflar;

teşkil etmektedir.

Buraya kadar yapmış olduğum açıklamalarla anayasaya uygunluk denetiminin tarihsel gelişimi ve Türk Anayasa Mahkemesinin kuruluş ve görevleriyle ilgili bazı kısa bilgileri yüce heyetinize sunmuş bulunuyorum. Biraz da uygunluk denetiminin türleri ile bunun başlıca iki yolunu oluşturan iptal ve itiraz davaları üzerinde vaktimizin müsaa-desi ölçüsünde durmak istiyorum.

Kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi (şekil) ve (esas) bakımından olmak üzere iki yönden yapılmaktadır.

ŞEKİL BAKIMINDAN DENETİM :

Şekil bakımından denetim, Anayasanın, kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün usul ve şekil kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadıklarının araştırılmasıdır. Bir hukuk kuralı, ancak anayasanın öngördüğü ya da anayasaya uygun hukuk kurallarının müsaa-de ettiği usullere göre konulabilir.

Yetki unsuru bakımından var olan sakatlıkların da şekil eksikliği içerisinde düşünülmesi gerekir. Yetkiden anlaşılması gereken, bir işlemin anayasanın yetkilettiği organ veya organlar tarafından anayasanın çizdiği görev alanı içerisinde yapılmasıdır. Yetki unsuru bakımından mevcut sakatlıklar, işlemi aynı zamanda şekil bakımından da sakatlar.

1961 Anayasasının yürürlükte olduğu dönemde Anayasa Mahkemesinin şekil yönünden, önemli ve oldukça çok sayıda yasayı iptal etmiş olmasının etkisiyle olsa gerek 1982 Anayasası şekil bakımından denetimi sınırlı bir esasa bağlamıştır.

Kanunların şekil bakımından denetiminde sadece son oylamanın öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığına bakılacaktır. Anayasanın

bu hükmüne ilişkin gerekçede, «... son oylama genel kurul tarafından yapılır, daha önce mevcut bulunan şekil bozukluklarını genel kurulun bildiği veya bilmesi gerektiği varsayılır, çünkü onun kararı yapılan bir incelemeye, tartışmaya ve açıklamaya dayanır. Genel kurulun oylama yapıp kanunu kabul etmesi şekil bozukluğunu o kanunu kabul etmemek için yeterli neden saymadığı yolunda bir irade tecellisidir. En büyük organ genel kuruldur. Onun iradesi hilafına bir sonuç çıkarmak hukukun ana esaslarına aykırı düşer, bu nedenle son oylamadan önceki şekil bozuklukları iptal sebebi sayılmamıştır...» denilerek, son oylamanın şekle ilişkin eksikliği giderici, düzeltici niteliğine işaret olunmuştur.

Anayasa değişikliklerinin sadece şekil bakımından denetlemeye yetkili olan Anayasa Mahkemesinin bu denetimi de «teklif ve oylama çoğunluğuna ve lvedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı» hususlarının araştırılması ile sınırlı tutulmuştur.

Şekil denetimi için başvurunun, dava açmaya yetkili olan kişi ve kurumlarca anayasaya uygunluk denetimine tabi normların yayımlandıkları tarihten itibaren on gün içerisinde yapılmaları gerekmektedir. On gün geçtikten sonra şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz.

ESAS BAKIMINDAN DENETİM :

Esas yönünden denetim, anayasaya uygunluk denetimine tabi tutulan kuralın içeriğinde, ölçü norm olan anayasa kural ya da kurallarıyla çelişen bir yön olup olmadığının araştırılmasıdır.

Kanunun anayasaya uygunluğunun denetlenmesi, hem iptali istenilen yasa hükmünün ve hem de ölçü norm olarak ele alınan anayasa kurallarını yorumlanmasını zorunlu kılar. Bu işlem yapılırken kanunun içeriğinin hangi yönlerden Anayasaya aykırı olduğunun saptanması da davada çözümlenmesi gereken sorundur.

Esas İncelemesinde Anayasa Mahkemesinin dikkate alacağı nokta, kanun koyucunun herhangi bir alanda tercihinin ürünü olan kanunun, sadece anayasa karşısındaki hukuki yanı ve yönüdür. Kanunun ülke koşullarına uygun olup olmadığı, iyi veya kötü, faydalı veya zararlı bulunduğu noktaları anayasaya uygunluk denetiminin sınırları dışında kalır.

Kanunların Anayasaya uygunluğunun esas bakımından denetiminde, kamu hukukunda idari işlemlerin hukuka aykırılık nedenleriyle bir paralellik kurulması gerektiği ülkemizde anayasa hukuku öğretisinde çoğunlukla paylaşılan bir görüş niteliğindedir.

Böylece esas bakımından Anayasaya aykırılığı sebep, amaç ve konu unsurları yönünden irdelemek ve bu suretle çoğunluğun siyasi tercihlerinin anayasal sınırlarını belirleyebilmek kabil olabilecektir.

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN YOLLARI :

Anayasaya uygunluk denetiminin yollarını, yetkililer tarafından açılan doğrudan iptal davaları ile, görülmekte olan bir davada, taraflardan birisinin başvurusu üzerine veya re'sen mahkemelerce Anayasa Mahkemesine intikal ettirilen itiraz davaları oluşturmaktadır.

Anayasaya uygunluk denetiminde, denetim yollarının ilke olarak Anayasada belirtilmiş olması şarttır. Hiç bir mahkeme anayasadan açıkça yetki almadıkça böyle bir dava ya da başvuruyu kabul edemez.

Denetim yollarına kişi ve kuruluş olarak başvurabilecek olanlar da anayasada belirtilmişlerdir.

Anayasa Mahkemesi bu davalarda istekle bağlı ve fakat gerekçeyle bağlı değildir. Davada öne sürülen gerekçe dışında başka bir gerekçeye dayanmak suretiyle de hükme varabilir.

İPTAL DAVASI (SOYUT NORM DENETİMİ) :

Bu yol, Anayasanın yetkili kıldığı kişi ve merciielerin Anayasa Mahkemesine başvurarak Anayasaya aykırı buldukları bir kanun veya kanun hükmünde kararname yahut Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin iptali istemidir. Bu durumda, Anayasaya aykırılığı öne sürülen kanunun uygulanacağı somut bir olay veya dava olmadığı içindir ki iptal davaları soyut norm denetimi olarak adlandırılmaktadır.

Verilecek iptal kararlarının yarattığı hukuksal sonuçların önemi devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarıyla gerçek ve tüzelkişileri bağlayıcı niteliği nedeniyle Anayasa dava süresi ve davayı açacak kimseler tarafından bazı kayıtlar getirmiştir. Anayasa'nın 150. ve 2949 sayılı Kuruluş Yasası'nın 20. maddesi hükümlerine göre Anayasa Mahkemesine iptal davası açabilecek olanlar;

- a) Cumhurbaşkanı,
- b) İktidar ve anamuhalefet partileri meclis grupları,
- c) Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyeleridir.

İktidarda birden fazla partinin bulunması halinde, iktidar partilerinin dava açma hakkını en fazla üyeye sahip parti grubu kullanır.

Anayasa Mahkemesine doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı iptali istenen kanunun, kanun hükmünde kararname veya içtüzüğün Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlayarak 60 gün sonra düşer.

İptal şekil bakımından isteniyorsa, dava açma süresi iptali istenilen kanunun Resmî Gazete'de yayımlanmasından itibaren 10 gündür.

Bu süreler hak düşürücü nitelikte olup kesilmeleri ya da durdurulmaları söz konusu değildir.

İTİRAZ DAVASI (SOMUT NORM DENETİMİ) :

İtiraz davası, anayasaya aykırılık sorununu mahkemeler aracılığıyla Anayasa Mahkemesine iletilmesi yolunda yapılan denetimdir. Bu yola öğretide somut norm denetimi veya dolayısıyla itiraz davası da denilmektedir. 2949 sayılı Yasa'nın 29. maddesinde itiraz yolu deyimi kullanılmıştır.

Mahkeme ileri sürülen anayasaya aykırılık iddiasının ciddiyetini incelemek durumundadır. İddianın ciddiyetinden amaç, sorunun hukuki açıdan gerçekten tartışılmaya değer nitelikte bulunmasıdır.

Mahkemenin Anayasa Mahkemesine re'sen intikal ettirdiği işlerde de durum aynıdır.

Türk Anayasa sisteminde itiraz yolu bir bekletici sorun olarak düzenlenmiştir. 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi kararının olayla sınırlı ve sadece tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebiliyordu. Bu duruma imkân veren 1961 Anayasasının 152. maddesinin dördüncü fıkrası 1982 Anayasasına alınmadığı cihetle, Anayasa Mahkemesinin artık olayla sınırlı ve sadece tarafları bağlayıcı karar vermesinden söz edilemez.

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazete'de yayımlanmasından sonra 10 yıl geçmedikçe aynı ka-

nun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulmasını Anayasa'nın 152. maddesinin son fıkrası yasaklamıştır.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI :

Anayasa Mahkemesinin, işin esasını inceleyerek verdiği kararlar red ya da iptal olmak üzere iki türdür. Red kararı, iptal veya itiraz davasına konu olan normun Anayasaya uygunluğunu ifade eder. Karar iptale ilişkin ise, bu kararın Resmî Gazete'de yayımlandığı gün, iptali dava edilen kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların belirli madde ve hükümleri yürürlükten kalkar.

Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal kararının yürürlüğe gireceği tarihi bir yılı aşmamak üzere erteleyebilir.

İptal kararları gerekçeleri yazılmadan açıklanamaz.

Anayasa Mahkemesi kararları kesindir, Resmî Gazete'de yayımlanır, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.

İptal kararları geriye yürümez.

Konuşmamın ikinci bölümünü de bu suretle tamamlamış bulunuyorum.

Sözlerimi bitirmeden önce; ülkemizde demokratik hukuk devletinin en büyük güvencesini oluşturan anayasa yargısı, henüz çok kısa olan geçmişine rağmen, bu yargının gereklerine ve özelliklerine alışma sancılarını artık çok gerilerde bırakmıştır diyebilirim.

Hepinize tekrar teşekkür eder, saygılar sunarım.